

S Z . I . O Z S E G Ö V

A nyelvművelés kérdései

G 6471

Ismeretes, hogy az orosz irodalmi nyelv mily gazdag, és stíluslehetőségeiben mennyire változatos. Az orosz irodalmi nyelv sok-sok évszázadon át a szóbeli érintkezés során és a nagy írók tolla alatt egy benyomult kifejezési eszközrendszerrel fejlesztett ki, amely a társadalmi életnek minden oldalát szolgálja.

Irodalmi nyelvünk fejlődésének kiváltképpen nagy időszaka a puskinai korszak, amikor befejeződik az orosz nyelvnek a nemzet nyelvévé való fejlődése. Ebben a korszakban alakultak ki az irodalmi nyelv legfőbb szabályai; ezek a mi korunk nyelvét is jellemzik. Ugyancsak ekkor bentakoztak ki azok a törvényszerűségek, amelyek ma is érvényesülnek az irodalmi nyelv fejlődésében. Kialakult, hogy hogyan használhatók az irodalmi nyelvben a könyvnyelvet átírató egyházi szláv nyelvű költészet szóképzési, szóalkotási és egyéb elemei. Az irodalmi nyelv kikovácsolta azt - a XVIII. századhoz képest - szilárd formát, amely lehetővé tette a pontos osztályozást, és azt, hogy az irodalmi beszédmódot elhatároljuk a népi - nyelvjárási szóképzésnek, nyelvtannak és kiejtésnek az elemeitől, a szargenjellegű és a mesterségnyelvi elemektől, a hajdani írásbeliség elavult elemeitől.

A nyelvi fejlődésnek egyik legfontosabb törvénye, hogy a nyelv tökéletesedik a társadalom egyre benyomultabbá váló szükségleteinek kielégítése során. Az orosz nép új történelmi életviszonyai, tehát az, hogy kialakultak és állandósultak a kapitalista viszonyok, hogy a XIX. században kiszélesedett a forradalmi demokratikus mozgalom, majd a XX. század elején hatalmasan fellendült a Kommunista Párt vezette forradalmi munkásmozgalom, hogy győzött a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, és hogy felépítettük országunkban a szocialista társadalmat, nagy mértékben visszatükröződtek a nyelvben.

A szóképzés szakadatlan gyarapodását és az orosz nyelvben végbemenő egyéb változásokat - a szépirodalmi és publicisztikai stílusnemek fejlődésével egyidejűleg - az irodalmi nyelv stílusztikai szabályainak változásai is kísérték. Az a tény, hogy a nyelvtani és a kiejtési normák a nyelvi fejlődés belső törvényszerűségeinek kialakulása közben fekről-fekra tökéletesebbé váltak, azt eredményezte, hogy bizonyos szakaszokban belül egymás mellett él-

tek az új, kialakuló elemek és a régi, elavult elemek. Egész sereg párhuzamos kifejezőeszköz jött létre, ingadozások léptek fel az irodalmi nyelv stilisztikai, nyelvtani és kiejtési szabályaiban. Ráadásul számos, a társadalom történelmi fejlődésének sajátosságaival kapcsolatos ekből kifolyólag olyan nyilvánvaló helytelenségek is kifejlődtek, amelyek elteremtették és megsértették az irodalmi beszédmód szabályait.

A nyelvben végbemenő változások mindenkor szorosan összefüggenek a társadalom, a nép életének változásaival; de a társadalom sem közömbös a nyelv iránt. Az orosz irodalmi nyelv fejlődésének egész Puskin-utáni korszakában jellegzetes jelenség volt az a harc, amelyet az irodalmi nyelv ingadozó normáinak kiegyenlítéséért vívtak. Ez a harc két irányban folyt.

Egyfelől: a polgári és nemesi értelmiség tanúsított ellenállást mindennel szemben, ami sértette a régi, megszokott szabályokat, és új jelenségek megszilárdulásával járt, bármennyire törvényszerűen fejlődtek is ki ezek az új jelenségek. Így pl. tiltakoztak az ellen, hogy a többesszámú alanyesetben álló alakokban -a végződést használjunk -ü helyett olyan szavakban, mint szczeta 'számlák', peccza 'venetek', professzora 'professzerek', jóllehet ez a himnemű főneveknek bizonyos kategóriáiban törvényszerű jelenség volt. Jellemző ebből a szempontból a raznočinyec diákok nyelvi sajátosságainak arisztokratikus kipellengérezése is L.N.TOLSZTOJ önéletrajzi próblógiájának harmadik részében: e raznočinyec diákok "eresszul ejtették az idegen feliratoikat", vagy "a glupec 'ostoba' szót használták durak helyett, a szlevne 'szinte' szót tecnye helyett, a velikelepnye 'nagyszerűen' szót prekrasznye helyett stb...²¹

Másfelől: harc folyt minden ellen, amiről azt hitték, hogy helytelenül sérti az orosz irodalmi beszédmód tisztaságát, elteremtja a szóhasználatot vagy a kiejtés normáit. A valódi hibákkal egy kalap alá vették azokat az új, még szokatlan jelenségeket is, amelyek a társadalom demokratikus rétegeinek nyelvében hódítottak tért. Ez a harc a napilapok hasábjain, részben a tudományos szakfolyóiratokban is és különféle kézikönyvekben folyt, olyanokban, mint pl. V.DOLOPCSEVnek "Opüt szlevarja nepravil'nosztej v ruszszkoj razgovornej recsi" /Az orosz beszélt nyelvben előforduló hibák szótára/ c. könyvecskéje /Varsó 1909, 2. kiadás/. 1895-ben megalakult az "Orosz Nyelv Barátainak Szövetsége", amely azt a feladatot tűzte maga elé, hogy harcol az orosz nyelvet beszennyező idegen szavak ellen. Ismeretes P.Sz.POROHOVCSIKOV törvényszéki bíró szenvedélyes megnyilatkozása "Iszkuszsztove recsi na szude" /A törvényszéki szónéklás művészete/ c. könyvében, amely 1910-ben jelent meg P.Szergejics álnév alatt.

"Atyáink és nagyatyáink tiszta orosz-sággal, durva szavak és felesleges finomkodás nélkül beszéltek; manapság pedig az u.n. társaságban, olyan emberek körében, akik magasabb műveltségre, pontosabban "magasabb diplomára" tettek szert, s akik folyóiratokat olvasnak, ismerik a klasszikus és a modern nyelveket, ilyen kifejezéseket hallottunk: pozavcsera 'tegnapelőtt', ni k csemu 'mire se', ni po csem 'nincs miért', trinadcat 'dus gesztej' 'tizenhárom lélek vendég', poner 'halál', az umer helyett, vüpiival 'berugott' a pil 'ivett' helyett, szanjat 'prijetelju den'gi' 'pénzt vesz kölcsön a barátjától'" - írta POROHOVCSIKOV.²² Az itt megfogalmazott purista álláspont, amely szentül hiszi, hogy a nyelvi normák sziklaszilárdak, sok kertársunktól, s mi több, sok nyelv-tudósunktól sem idegen.

Ugyancsak ez a szerző hívta fel a figyelmet a társadalomban végbemenő nyelvi folyamatok benyelültségára. Egy helyütt, ahol arról beszél, hogy rengeteg hibát követünk el a hangsúlyezésban, a következőképpen vélekedik a prigeve

'ítélet' szó hangsúlyozásának ingadozásairól: "Az utóbbi szó kiejtése valami érthetetlen törvénynek engedelmessé válik; művelt társasági emberek, leánynevelőintézeti növendékek és bírósági ülnökök így ejtik: prigevoer; ugyanígy mondják a vádlottak, tehát a műveletlen emberek is, akik a nyelv hangtörvényeit csak ösztönösen ismerik; az ügyészség tisztviselői, az ügyvédek, és bejtárjaik, a törvényszéki titkárok és a bírósági rangfekezettek várományosai így ejtik: prigeover; megkérdeztem három, felső osztályos reáliskolai tanulókat, és mindegyik - egymástól függetlenül - így mondotta: prigeover. Ez az eltérés annál is inkább érthetetlen, mivel semmi kétségünk afelől, hogy e szónak mi a helyes kiejtése."³

A nyelvészek a XIX. sz. második felétől kezdve kivonták magukat e harcából, és nem mentek tovább a tények megállapításánál. Így pl. A.A.SAHMATOV akadémikus "Ocserk szovremennogo ruszszkego literaturnego jazüka" /A mai orosz irodalmi nyelv vázlatos áttekintése/ c. egyetemi előadásában /litografált kiadás, Szentpétervár 1913./ a nyelv hangtörvényeiről szólva megjegyzi, hogy az irodalmi kiejtésben ingadozások észlelhetők. Ugyanilyen leíró jellegűek V.I.CSERNISEV könyvei: "Pravil'noszt' i csisztota ruszszkego jazüka" /A helyes és tiszta orosz nyelv/ /Szentpétervár 1911./, "Ruszszkego udarenie" /Orosz hangsúlyozás/ /Szentpétervár 1912./, "Zakonü i pravila ruszszkego proiznoszenija" /Az orosz kiejtés törvényei és szabályai/ /2. kiadás, Szentpétervár 1908./, továbbá R.KOSUTICS orosz nyelvtana /P., 1919./ és néhány más könyv is. Az a probléma, hogy a nyelvet a nyelvi fejlődés törvényszerűségeinek tudományos elemzése alapján kell szabályozni, nem vetődött fel. Sőt mi több, a ferradalom előtti nyelvtudományban a tudomány feladatairól olyan nézetek uralkodtak, amelyek egyenesen akadályozták, hogy a nyelv szabályozásának kérdései felvetődjenek. M.V.LOMONOSZOVnak és A.H.VOSZTOKOV akadémikusnak a hagyományát /ők az irodalmi nyelv szabályozását mindenkor tudományos feladatként emlegették/ lényegében elfelejtették. A nyelvtudós feladatának csupán a nyelvi tények objektív leírását tekintették.

Ez az álláspont legvilágosabban A.A.SAHMATOV akadémikus szótári munkáiban nyilvánult meg. SAHMATOV kereken elutasította azt a gondolatot, hogy az általa kiadott akadémiai szótár megállapítsa az irodalmi nyelv nyelvtani szabályait és szókészletének határait. A szótárba minden szót és nyelvtani alapot felvettek, ami megvolt a Tudományos Akadémia cédulaanyagában; ezt szép-irodalmi művekből, nyelvjárásekból és más, legkülönbözőbb forrásokból gyűjtötték össze. A norma kérdését itt nem tudományos elemzés útján, hanem a ferrás tekintélyére való hivatkozással döntötték el: "A ferrás jellege világosan megmutatja, hogy egy-egy szót mennyiben tekinthetünk általánosan használt szónak, egy-egy kifejezést mennyiben fogadhatunk el utánzásra méltónak."⁴

I.H.PAHMAN tanár kifogásolta ezt a semleges álláspontot, és az akadémiai szótár tervezetéről írt feljegyzésében rámutatott, hogy gyakran az írók is eltérnek a nyelvszokástól, és egyenesen azt javallotta, hogy "szigorúan restáljuk meg a nyelv tényeit, ha szükséges, javítsuk ki vagy akár vessük el őket, nem kimélve semilyen tekintélyt."⁵ A.A.SAHMATOV akadémikus I.H.PAHMANnak írt válaszában, miközben példát hoz fel rá, hogy mily nehéz akárcsak a hangsúlyozás szabályait is megállapítani, elveti a normalizálás lehetőségének gondolatát: "Általában furcsa lenne, ha egy tudományos intézmény ahelyett, hogy megmutatná, hogyan beszélnek az emberek, azt akarná előírni, hogyan kell beszélniük."⁶

Ez az álláspont - szelidebb formában - részben még L.V.SCSERBA akadémikus megnyilatkozásaiban, tehát a mi időnkben is felbukkant: félt, hogy "a fürdővizel együtt a gyereket is kiöntjük", félt - ingadozás esetén - giletet vett

emelni az egyik jelenség ellen és szabályosnak feltüntetni a másikat.

Ja.K.GROT akadémikus az orosz hangsúlyezésről és az orosz szótárirásról írt dolgozataiban, valamint az általa szerkesztett akadémiai szótárban megpróbált szabályokat adni, de ezek a kísérletek nem voltak elméletileg megalapozva, a ferradalem előtti nyelvtudomány nem folytatta őket, és csak a szovjet kerszak szótáriró gyakerlatában tükrözödtek némileg.

A szovjet kerszakban a nyelv szabályozásának, a szóhasználat és a kiejtés rendezésének kérdései társadalmi szempontból nagy jelentőségre tettek szert, és a nyelvi műveltség emeléséért vívott harc jellegét öltötték fel.

Ennek elsőserban az a magyarázata, hogy az iredalmi nyelv funkciói a szocialista nemzetek kialakulásának és felvirágzásának kerszakában rendkívül széleskörűvé váltak. Nagyon elterjedt a nyilvánosság előtti szóneklás. A sajtó - a könyv és az ujság - a széles néptömegek közkincsévé vált. A rádió, a hangosfilm, és ami mindennél fontosabb, - az általános tankötelezettség bevezetésétől kezdve - az iskola is az iredalmi nyelv terjesztésének hatékony eszköze lett.

Óriási mértékben megnövekedett azok száma, akik az iredalmi kösnyelvet beszélték; a néptömegek elsajátították az iredalmi beszédmód szabályait. Magától értetődik, hogy ez nem passzív folyamat volt. A nép, valamint a nép fiaiból kikerülő szovjet értelmiség saját nyelvszekásából szintén sok elemet meghonosított az iredalmi nyelvben, mind a szóhasználat, mind pedig a kiejtés terén. Ezek az elemek - sok népi nyelvjárás közös elemei lévén - össznépi jellegű elemek voltak, amelyek az iredalmi nyelvben erősítették annak haladó fejlődési tendenciáit, és még nem váltak általános érvényűvé. Gyakran magukkal vitték az iredalmi nyelvbe a helyi tájszólásoknak vagy a nyersebb, hétköznapi nyelvnek az elemeit is; természetesen, hogy ezeket a többiek hibának tekintették, idegen testnek az iredalmi nyelv testében. Ugyanakkor az új társadalmi és politikai viszonyoknak, valamint a szocialista termelés növekedésének tükröződéseként seregestől jöttek létre az új szavak, többek közt a népnyelv alapján keletkezett műszók is, amelyek jelentős mértékben gazdagították a szókincszet.

Ha figyelembe vesszük, hogy az orosz nyelv iredalmi normái a történeti fejlődés során és a ferradalem előtti szakaszban sok változáson mentek át, hogy az ingadozások szülte új jelenségek egymás mellett éltek a régi jelenségekkel, hogy a nyelvben természetesen új kapcsolatok létesültek a nyelvi elemek között, hogy megváltozott a nyelvi jelenségek szocialis érvényének kritériuma is, akkor érthetővé válik, hogy olyan sok következetlenség van az iredalmi nyelvben.

Teljesen világos, hogy a mai orosz iredalmi nyelv széles körre terjedő funkciói mellett semmiképpen sem tűrhetjük, hogy a szóhasználat és a kiejtés terén, valamint a stilisztikai beszédalakzatok körül észlelhető ingadozások közepe ne legyenek pontos és mindenki számára kötelező normáink. Meg kell találnunk a módját annak, hogy a nyelv, amelyet az egész társadalom megért, s amely a társadalom minden tagja számára egységes, a lehető legjobban töltsen be szerepét, mint az érintkezés eszköze, a társadalom fejlődésének és harcának eszköze. A párt és a kormány vezetői megnyilatkozásai során nem egyszer rámutattak a szabatos és világos beszéd politikai jelentőségére.

A tiszta és helyes beszéd kérdései még a huszas évek elején kezdtek magukra venni a figyelmet. Ezekben az években azonban még - tulajdonképpen a régi értelmiség körében - a purizmus álláspontja uralkodott: egy-egy új szóhaszná-

latra rögtön ráfogták, hogy bepisskítja, meghamisítja az irodalmi nyelvet. Erre az időszakra volt jellemző A.G.GORNFELDnek "Novije szlevecski i sztardie szlevo" /Néhány új szó és a régi szavak/ c. kis könyve /P., 1922./.

A harmincas években, midőn a szovjet társadalom szükségleteit tükröző orosz irodalmi nyelv fejlesztésének utjait már világosabban kijelölték, megkezdődött az igazi harc a nyelvi műveltség emeléséért. A.M.GORKIJnak, később pedig F.V.GLADKOVnak és más kiváló szovjet íróknak a működése nagyban előmozdította, hogy nemcsak a szépirodalmi, hanem a publicisztikai nyelv és a nyilvánosság előtt mondott beszédek nyelve is stilisztikailag egyre tökéletesebbé vált. Számos nyelvtudósnak, különösen pedig L.V.SCSERBA akadémikusnak, D.N.USAKOV akadémiai lev. tagnak és R.I.AVANYESZOVnak, a fil. tud. doktorának munkái lényegesen megkönnyítették a kiejtési szabályok terén tapasztalható ingadozások tisztázását.

Szocialista valóságunknak egyik jellegzetes sajátossága, hogy a nyelvművelés ügyét nemcsak az írók, tudósok és közéleti tényezők tekintették és tekintik szivügyüknek. A nyelvművelés kérdéseinek megoldásában tevékeny részt vesznek a dolgozók széles rétegei is: munkások és tanítók, színházi szakemberek és mezőgazdasági dolgozók, a legkülönbözőbb szakterületek szovjet értelmiségének képviselői. Elég rámutatnunk arra a vitára, amely nemrég a "Literaturnaja gazeta" hasábjain zajlott le a nyelvművelés kérdéseiről, amelynek során sok értékes vélemény és seregnyi fontos javaslat hangzott el. Az efféle megnyilatkozások a tudományos következtetések szempontjából rendkívül lényegesek számunkra, mivel a nyelvi normák fejlődésének bizonyos tendenciáit tükrözik, és egy-egy nyelvi jelenség szociális érvényére mutatnak rá.

A szovjet nyelvtudósok erőfeszítéseit főképpen a nyelvi műveltség emelésére kell irányítanunk; ez az egész szovjet nép szempontjából kívánatos. A nyelvi műveltségnek - a szocialista művelődés legfontosabb elemének - problematikáját kidolgozni annyit jelent, mint a nyelvtudomány eredményeit meggyökeresíteni a néptömegekben. Két, egymással szervesen összefüggő feladat vár a nyelvészekre: a dolgozó tömegek számára könnyen érthető kézikönyvek írása, és ezzel egyidejűleg azoknak a nyelvtudományi problémáknak elméleti kidolgozása, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak a nyelv szabályozásának kérdéseivel, s ezen keresztül a nyelvi műveltség emelésének kérdéseivel.

A nyelvtudósok az eskai, hogy lényegében mind a mai napig sincsenek olyan - elméletileg megalapozott - kézikönyveink, amelyek megbízható kalauzaink lennének a nyelvi gyakorlatban. Az első ilyen szovjet kézikönyv, a D.N.USAKOV szerkesztette "Telkovij szlovar' ruzszkego jazüka" /Az Orosz Nyelv Értelmező Szótára/ /Moszkva 1935, 1940./, amelyet méltán tekintünk mérvadónak, mint a normatív kézikönyv már sokban elavult.

Az a tény, hogy az egyes normák megállapítása nem támaszkodik tudományosan kidolgozott elméleti alapra, hanem az empirizmus érvényesül benne, azt eredményezi, hogy az ingadozások bizonyos eseteiben csupán félmegoldásokra vagy általános érvénnyel nem bíró, szubjektív véleményekre jutunk.

Ezért alighanem a norma fogalmának kérdése az a leglényegesebb kérdés, amelynek megoldásától függ, hogy milyen irányban és milyen tartalommal telítve rejlnek majd a munkálatok az irodalmi nyelv valamennyi oldalának szabályozása terén.

Mindenekelőtt: lehetséges-e, hogy a nyelvi norma Puskindól egészen napjainkig, az orosz irodalmi nyelv fejlődésének minden szakaszán egységes volt? A nyelv életében egyetlen új szakasz sem különül el az előző szakasztól, hanem az készíti elő. Ámde a nyelv társadalmi jelenség, és ezért fejlődésének minden

új szakasza történetileg előre meghatározott, szoros kapcsolatban áll a társadalom fejlődésének szakaszaival, és a társadalomnak és ériatkezésén terén mutatkozó szükségleteit tükrözi. Minden új szakaszban - bár a nyelv strukturája, nyelvtani rendszere és alapszókinése, valamint a szókészlet főbb tömege megmarad - sajátos, új viszonyba kerülnek egymással az összes nyelvi eszközök. Tehát: a nyelvi fejlődés minden egyes szakaszának megvannak a saját normái, és a nyelv objektív fejlődése nem egyéb, mint normáinak kialakulása.

Ugyanakkor a nyelvi norma tanulmányozása közben sehsem szabad elfelejtenünk, hogy a nyelv fejlődésének törvényei az emberek akaratától függetlenül léteznek, tehát objektív folyamatok tükröződései. Ha azonban felismertük ezeket a törvényeket, tehát ha felderítettük a nyelvi germákat, akkor a társadalom ezeket célszerűen felhasználhatja és alkalmazhatja, vagyis a nyelv fejlődési tendenciáiból kiindulva szabályozhatja a nyelv egyes oldalait, mégpedig azoknak a szükségleteknek megfelelően, amelyek a szóbanforgó történelmi keretekben az érintkezés és a gondolatcsere terén mutatkoznak.

Elsőrendű feladatunk tehát, hogy - konkrét nyelvi anyag alapján - felderítsük a nyelv fejlődésének belső törvényeit, mivel csakis ezeknek a törvényeknek ismerete adhat szilárd alapot ahhoz, hogy megállapítsuk az irodalmi nyelv szabályozásának és stilisztikai rendszerének tudományos alapelveit. Egyszermind tekintetbe kell vennünk, hogy a nyelvnek minden oldala - a kiejtés, a szókinés, a nyelvtan - , miközben megvannak a saját különleges törvényszerűségei, a fejlődés során szoros kapcsolatban áll egymással.

Az elmondottakból az következik, hogy a nyelvi norma nem örökkévaló, mezdulatlan és merev kategória. De a nyelvi norma nem is statikus jelenség, mivel, mint ismeretes, a nyelvben az elterjedt és gyakran előforduló jelenség is lehet hiba. A nyelvi norma tehát mindenekelőtt tipikus jelenség, azaz a szóbanforgó társadalmi és történelmi folyamat lényegének megfelelő jelenség, nem pedig egyszerűen az, ami legelterjedtebb, gyakran előforduló, megszokott. Éppen ezért a nyelvi normát nem szabad helyi statikus átlagnak tekintenünk.

A nyelvi norma tehát történetileg determinált tény, a belső törvényei által igazgatott nyelvi fejlődés, valamint az egyes korszakokban jellegzetes fejlődési tendenciák történelmi törvényszerűségeinek megnyilvánulása, amelyet a társadalom a maga nyelvi gyakorlatában jóváhagy és támogat. Ebből az következik, hogy a norma: a társadalom szolgálatára legalkalmasabb /"helyes", "előnybe részesítendő"/ nyelvi eszközök rendszere, egy olyan rendszer, amely úgy jön létre, hogy az egymás mellett élő, képzett vagy a mult passzív készletéből merített nyelvi /lexikológiai, kiejtésbeli, akaktani, mondattani/ elemek kiválasztódnak ezeknek - tágabb értelemben vett - szociális érvényűvé emelkedése folyamán.

Ha a norma fogalmát a nyelv különféle oldalaira - a szókészletre, nyelvtanra, kiejtésre, hangsúlyozásra - vonatkozóan maradéktalanul kidolgozzuk, akkor lehetővé válik, hogy tudományos objektivitással állapítsuk meg az irodalmi nyelv szabályozásának alapelveit, és ez majd megkönnyíti a nyelvi műveltség általános emelkedését.

Az egyik első feladat, amelyet meg kell oldanunk: a kiejtés szabályozása. A rádió és az iskola, a színház és a nyilvánosság előtt mondott beszédek gyakorlata nagyon megkönnyíti azt a következtetlenséget, amelyet napjainkban a kiejtés terén tapasztalunk.

A nyelv kiejtési rendszere, a nyelvtani rendszerhez hasonlóan, nagyon szilárd, mivel az orosz köznyelvnek és területi nyelvjárásainak hangrendszere évszázadokon át alakult ki. Az a tény, hogy a szóban a hangsúlytól függően

más és más volt a magánhangzók kiejtése, továbbá az egyes mássalhangzók ejtés-változatai és egyéb jelenségek, amelyek leülepedtek a régi írásbeliség nyelve meg az orosz köznyelv és nyelvjárásai benyomult történelmi fejlődésének és kölcsönhatásainak folyamatában, lehetővé tették, hogy az orosz irodalmi nyelv a maga kiejtési rendszerében minden szükséges eszközt felhasználhasson annak tökéletesítése és gazdagítása érdekében.

Igy pl. LOMONOSZOV, midőn magyarázza a "hárem stílusról" szóló elméletét, megállapítja a társalgási nyelvi és az írott nyelvi kiejtés normáit, és ez utóbbinak a felelvasásban, a szavalásban, valamint a szónéklásban ad helyet. Sokáig ez volt a helyzet, s nyemai még akkor is megmaradtak, amikor a társalgás nyelve alapján kialakult a köznyelv egységes irodalmi kiejtési normája. Ez a norma akkor szilárdult meg végleg, midőn a versmondásban, a szónéklásban és végül a színpadon is átvették.

A XIX. sz. dereka táján az orosz színjátszásban gyökeres fordulat történt a realista nemzeti repertoár felkarolása és a demokratikus nagyközönség igényeinek előtérbe helyezése irányában. Gogol és Osztrovszkij lett a színpad lebegője. A Moszkvai Kis Színház, Scsepkin színháza és a Szadovszkiak színháza jelentékeny realista színművész-gárdát nevelt fel. A realista vígjáték és dráma, mint korábban a vaudeville, a köznyelv kiejtési normáját fogadta el. Éppen ezekből az időkből ered, hogy sok-sok orosz nemzedék számára a moszkvai kiejtés /tehát az, amelyet előszörban a Kis Színház vett át és honosított meg/ vált követendő normává, mintává. A nyelvtudósok szemében ezt azok a történelmi megfontolások is alátámasztották, amelyek szerint az irodalmi norma kialakításában a moszkvai nyelvjárás játszott vezető szerepet; mások szerint ezek a Kis Színház hagyományai, a bennszülött moszkvai értelmiség kiejtésének mintái voltak.

A moszkvai ejtés normája azonban mindvégig változásokat szenvedett és különféle hatásoknak volt kitéve. Így pl. az élőszóbeli kiejtésben megmaradt a régi írott nyelvi kiejtés néhány normája, mint párhuzamos változat. Az értelmiség serainak gyarapodása és speciális összetételének fokozatos demokratizálódása azt eredményezte, hogy megnőtt a nyelvjárás kiejtés elemeinek befolyása. A nemesi és polgári "vezető rétegek" szargonjának is volt néhány sajátossága, főként az idegen szavak ejtése terén, amely olykor az irodalmi kiejtés normájába is átszivárgott.⁷

A forradalom előtti irodalmi kiejtés helyzetét az jellemzi, hogy a moszkvai normák - az állandó ingadozások ellenére - szilárdan tartották magukat. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új szakaszt nyitott a fejlődésben. Az orosz nemzeti nyelv irodalmi formájának herdezője fekről-fekra megváltozott: új, szovjet értelmiség született, a munkások és parasztek sűrűn kerültek összeköttetésbe olyanokkal, akik az irodalmi nyelvet beszélték, s ezáltal maguk is elsajátították az irodalmi ejtés normáját. Az irodalmi normák elsajátítása egyben az irodalmi beszédmód megtanulását is jelentette, az írás-olvasás pedig olyan, az írásképekhez közelálló ejtés-változatok megjelenését kezdte elő, amelyek szemben álltak a moszkvai normával, de nem mentek ellent azoknak az irodalmi beszédmódban régóta meglévő ingadozásoknak, párhuzamos formáknak, amelyek a régi írásbeliség normái közé tartoztak. Egyszermind olyan kiejtésbeli szakaszok is gyökeret vertek az irodalmi ejtésben, amelyek sok nyelvjárás közös sajátosságai voltak, s amelyek az irodalmi nyelv fejlődésének haladó tendenciáit erősítették.

A huszas évek vége felé, a harmincas évek eleje körül, midőn az új értelmiség kulturális szerepe már egészen világosan állt előttünk, ugyanilyen világossá vált az is, hogy a régi moszkvai ejtés normája meglazult, tömegével

bukkantak fel az ingadozások, változások, párhuzamos alakulatok, sőt néha egyenesen hibák. És a normák erős ingadozásának és lázas keresésének időszaka volt, az az idő, amikor a kiejtés problémái nemcsak a szakfolyóiratok hasábjain, hanem a napi sajtóban is heves vitatkozás középpontjában álltak. Többé senkit sem elégíthetett ki az, hogy megoldani semmit meg nem oldunk, hanem csupán egyszerűen elismerjük az ingadozásoknak és a norma meglazulásának objektív tényét. Természetes volt, hogy visszatértek a régi szilárd normákhoz. Nevezetesen D.N. USAKOV épp ez időtájt írta le a lehető legrészletesebben a régi moszkvai normákat, és ettől kezdve ezek úgy éltek soknak képzelésében, mint az észmáni, de nem egészen megközelíthető normák. Mindent, ami eltért enektől, a helyesírás káros hatásának, nyelvrontásnak tekintették. Ebben lényegében egy történetellenes álláspont mutatkozott meg: feltették, hogy a mai nyelv normáit, mivel ezek mindenkor kétségesek, a múlt normái közt kell keresnünk; ezek ugyanis az idősebb nemzedék tagjainak szubjektív pszichikai érzékelése számára mindig szilárdnak tűnnek fel. Ott, ahol a kiejtést tanították, tehát az iskolákban, a színházakban, a rádióban, éppen a régi moszkvai normákat propagálták.

Az élet azonban megkövetelte a magáét, a nyelv egyre jobban tökéletesedett és fejlődött. Tökéletesebbé vált a régi moszkvai norma is, amely magába szivta a népi nyelv életdus nedveit és esáltal megerősítette fejlődésének haladó tendenciáit. Ezeknek a normáknak, mint azelőtt is, Moszkva a herdezője, de nem azért, mert Moszkvában a régi értelmiség közül megmaradtak a "benaszülött moszkvaiak", hanem azért, mert Moszkva a szocialista állam művelődési és politikai gócpontja, amely az élő kiejtésben, a rádió és a színház gyakorlatában saját kiejtési normáit gyökerestül meg.

A köznyelvi kiejtés irodalmi normája, ámbár bizonyos ingadozások mest is észlelhetők benne, voltaképpen nem egyéb, mint a régi moszkvai norma fejlődésének és tökéletesedésének eredménye.

Igy pl. a hangsúlytalan magánhangzók kiejtés-rendszere sokkal egységesebbé vált, vagyis a kivételnek számító eseteket is mind maga alá rendelte. Például: az sz, s után a hangsúlytalan a hangot a régi moszkvai norma szerint egy tu /ü/-féle hanghoz hasonlón ejtették ki: szara 'hőség', sura 'golyók', sülit 'csintalanokedik'. Ma a szara, saru, silit ejtés vált uralkodóvá. Az idegen eredetű szavakat ma teljes egészében az orosz ejtés törvényei szerint ejtjük, s míg hajdan megengedhető volt, hogy nek szó hangsúlytalan helyzetben is megtartsa o és e hangját, mest ez nem helyeselhető; a poét 'poéta', poékija 'poézia', ferposzt 'előőrés', medel 'medell', kektelj 'kektél', konkrétne 'konkrétan' szavak tiszta kiejtését, amely a nemzeti ejtismód maradványa, ma affektált modorosságnak tartjuk. Alapjában véve az általános szabályhoz igazodott a II. ragozású igék többszám 3. személyében a hangsúlytalan végződés ejtése is; mest így ejtjük: sallisat 'hallanak', vidjat 'látanak', szemben a régi moszkvai sallisut, vidjut alakokkal, amelyek csupán az idősebb nemzedék tagjainál vagy mint stilizáló elemek maradtak meg.

A régi moszkvai norma teljes megtartásának hívei féltékenykedve tapasztalták az ingadozást azoknak a melléknéveknak és -iva végződésű igéknek kiejtésében, amelyeknek töve g, z, sz: végződöttek. A régi moszkvai norma szerint ők keményen ejtették ezeket a szavakat: mjakaj 'lány', pülkaj 'heves', vethaj 'rég', ratjagavat 'megfessit', vazpühavat 'fellángel', posztukavat 'megkepegtat'. Ma, ha vannak is ingadozások, ezeket a hangokat tulnyomórészt lágyan ejtik: mjakij, pülkij, vethij, ratjagivat, vazpühivat, posztukivat; ez az ejtés egybevág a helyesírással, nek nyelvjárás ejtésével, és a régi írásbeliség ejtésével, amelynek hagyománya, mint fentebb rámutattunk, a XIX. sz. második felében, a régi moszkvai norma uralma idején is folyta-

tódott. Ugyancsak ezek a körülmények idézték elő, hogy a visszaható igék -szja, -sz szócskáját ma lágyan ejtjük, szemben a régi moszkvai kemény ejtéssel: mojszja 'mosakodj', nem pedig mejsza, uszelasz 'leült', nem pedig uszelasz stb.

Az orosz hangtörvények értelmében az előtt álló mássalhangzó lágyan ejtendő. Az orosz nyelvben meghonosodó jövevényszavak ehhez a törvényhez igazodtak. Így pl. aligha találunk olyan görögből vett régi szavakat, amelyek nem engedelmeskedtek ennek a törvénynek; vö. paterik 'szentkönyv' /ejtése: patyerik/, tetrad 'füzet' /ejtése: tyetragy/. Az új kölcsönzések - a XVIII-XIX. századtól számítva - alapjában véve szintén engedelmeskednek e törvénynek, de sok szóban többé vagy kevésbé tartózan az idegenszerű kemény ejtés is gyökeret vert. Mennél jobban meghonosodott egy szó az oroszban, annál több esélye volt rá, hogy oroszosan ejtsék.

A XIX. sz. második felétől kezdve bizonyos társadalmi megmozgás észlelhető az idegen szavak kétféle ejtismódja mögött. A szargenjellegű nemesi és pogári nyelvhasználatban az e hang előtti mássalhangzót inkább keményen, az idegennyelvi kiejtéshez hasonlóan ejtik. A demokrata raznocsinyec értelmiség az oroszos ejtismódot, a lágy mássalhangzót fogadta el normának, és csak egy-két szóban tartotta meg az idegenszerű kiejtést /pl. penszje 'errcsiptető', nem pedig pensznye/. Néha az ejtésbeli különbség értelemmegkülönböztető szerepet játszott /panyel 'járda' és panel 'faburkolat helyiségekben a falak alsó részén'/. Idővel az idegen szavak ejtése egyre jobban behódolt a demokratikus népi hagyományoknak, és ez egyre több és több szókategóriát ragadt magával. Az idegenszerű kiejtés csak egyes különálló szavakban maradt meg, tulajdonképpen olyanokban, amelyek szűk körben használatosak vagy tudományos műszók. De az idegenszerű kiejtésről sokáig, egészen a forradalomig - indokolatlannal - az a hír terjedt el, hogy az a "művelt" és "helyes".

A forradalom az oroszos ejtésnek adott teret, és az idegen ejtismódu szavak köre jelentős mértékben összehúzódott. A széles körben használatos szavak közül csak kevés állandósult kemény ejtéssel, pl. antenna 'antenna', partyer 'földszint', tembr 'hangszín', medel 'modell', detektornuj 'detektoros' /ezekben a szavakban tehát az e előtt álló t, ill. d nem ty-nek, gy-nek ejtendő. - A ferd./, és ma csupán különleges műszók őrzik - többé-kevésbé. Ez a szabály. De néha egyesek tudatában fel-felbukkan az a tévhit, hogy az idegenszerű ejtés a "művelt" ejtés, és ilyenkor hajlanak rá, hogy minden idegen szót vagy idegen toldalékkal ellátott orosz szót az orosz nyelv számára idegen ejtismóddal ejtsenek.

Teljesen igazságtalán volt F.V. GLADKOVnak, midőn tiltakozott e közpeltita divat ellen. Az utolsó évtizedben gyakran találkozhattunk ilyen ejtéssel: pretenzija 'igény', tematika 'tematika', renegat 'renegát', konteksz 'contextus', kartoteka 'kártyaték', piener 'uttörő', milicioner 'polgárőr', kerreszpondent 'levéllező', schema 'séma' stb. /Itt tehát az e előtt álló t, d, n, h nem palatalizáltan ejtendő. - A ferd./ Olykor a nem egészen értelmes szavakat ejtik idegenszerűen: Moszkvában a "Nyeopalimevzskij" ékös hirtelen "Neopalimevzskij"-közzé vált.

A kiejtési normák megállapításához elmélyült történeti kutatásokra van szükség. A mi korunkhoz közlebbi törvényszerűségeket azoknak a tendenciáknak tanulmányozása révén határozhatjuk meg, melyek a XVIII. sz. - XX. sz. eleje közötti időszakban és a szovjet korszakban alakultak ki. Csak erre az elméleti alapra támaszkodva határozhatjuk meg tudományosan a jelenkor objektív normáit.

Közismert tény, hogy nagyon sok az ingadozás az orosz hangsúlyozásban is. A

hangsúlyozás szabályozása, a hangsúlyozási változatok kiküszöbölése megérett a megoldásra. De ezen a téren még igen kevés történt. Azek az orosz szótárak, amelyek az utóbbi harminc év során jelentek meg, nek esetében nem dönthették el véglegesen ezt a kérdést, mivel híján vagyunk olyan általánosító elméleti munkáknak, amelyek az orosz hangsúlyfejlődés történeti törvényszerűségeit vizsgálják. Esért nincs külön orosz akcentológiánk sem, noha ennek meglenének a maga különleges feladatai, szemben a szláv akcentológiával, amely azonban szintén nek esetében ad kezünkbe kulcsot a mai orosz hangsúlyozás törvényszerűségeinek megértéséhez.

Az orosz hangsúlyozás sajátosságai jóval a közszláv korszak után alakultak ki. Az iredalmi hangsúlyozás pedig az orosz iredalmi nyelv egész fejlődése folyamán összefüggött azokkal a sajátosságokkal, amelyek az egyes történelmi szakaszokban az iredalmi nyelvnek az északi és déli nyelvjárásekhez való viszonyát jellemesték, valamint az egyházi iredalem hatásával, amely az orosz középkor idején igen elterjedt. A hangsúlyozásbeli ingadozások különösen a XVIII-XIX. században hatalmaskedtek el az egységes nemzeti nyelven belül; ez a nekféle hangsúly-hagyomány küzdelmét tükröste. A különféle idegen nyelvekből kölcsönzött szavak ejtésének a hangsúly tekintetében nem volt egységes fejlődési vonala, ami szintén növelte a hangsúlyozás terén uralkodó összevisszaságot.

A hangsúlyrendszer belső fejlődése, az egyéb jelenségek analógiájára megjelenő új hangsúlyozási típusok még benyelultabbá tették az orosz hangsúlyozás képét. Végeredményben az orosz iredalmi nyelvben a hangsúlyozás terén új törvényszerűségek, új tendenciák fejlődtek ki, amelyek különleges történeti vizsgálatra szorulnak, mert másképp elkerülhetetlen, hogy bizonyos elszigetelt esetekben ne csupán szubjektív vélemények alapján döntsük el, hogy melyik a helyes hangsúlyozás. Így pl. a nemzeti nyelv kialakulásának kezszakában két, néha egymás ellen küzdő tendencia fejlődik ki; az egyik az, hogy a hangsúly a szó jelentésherdező tagjára telódik át, a másik pedig az, hogy a hangsúlyozási típusok egységesülnek.

Ismeretes, hogy ha bizonyos főveket viszonyozóval kapcsolunk össze, az utóbbi magára vonja a hangsúlyt. A XIX. sz. elején A. H. VOSZTOKOV még népryelvinek tartotta ezt a jelenséget, mivel az egyházi iredalem kiejtési hagyományai nem ismerték. A XIX. században ez az iredalmi nyelv normájává vált. Napjainkban ezt a szabályt szemmeláthatóan megsérti az a másik tendencia, amely szerint a hangsúly a jelentésherdező tagra telódik át. Egyre gyérebber mondjuk, hogy za deszjat "tizért", za szerek "negyvenért", ped negi "láb alatt" stb., mivel emest a hangsúlyozást részesítjük előnyben: za deszjat, za szerek, ped negi. Ámde mégis a viszonyozón a hangsúly akkor, ha az egész szerkezet állandó jelentést kap. Azt mondják: zatknut "teper za pejass" "övébe dugja a baltát", de zatknut "kege-nibud" za pejass "zabrat" "szja na dem" "felmászik a házra", de vzjat "rabetu na dem" "munkát vállal otthonra".

Együttal nek ingadozást is megfigyelhetünk. Azt mondják, hogy less nahedit-szja za geredem "az erdő a váres mögött fekszik", vagyis a váres tulsó oldalán, de ugyanakkor azt is, hogy zsit "za geredem" "a váresen tul /vidéken, a váres környékén/él" és zsit "za geredem" "a külváresban él". Hogy bizonyos különálló szavak hangsúlyozásában is hibát ejtünk, pl. azt mondjuk: ebesztit "kiélez" /ebesztit helyett/, vagy eblegcsit "megkönyvit" /eblegcsit helyett/, vagy ebebacsit "általánosít" /ebebacsit helyett/, az szintén azal a tendenciával függ össze, amely szerint a hangsúly a jelentésherdező tagra telódik át. Erre a tendenciára vall pl. az, hogy Puskin kerában azt mondták: uszkerit "gyersit", nem pedig azt, hogy uszkerit, mint manapsag: Ja uszkeril Federa koncsinu "siettettem Feder halálat" /"Berisz Gudunev"/.

A hangsúlyezés egységesülésére törő tendencia eredményezi a vahter 'pertás' féle ejtést /vö. akter 'szinész', graver 'vésnök' / a helyes vahter helyett. Ugyanez a tendencia idézi elő, hogy a mellénevek rövid alakjainak hangsúlya a nőneműek hangsúlyát követve egységesül: így bukkaa fel a hajdani ismeretlen pravü /vü pravü 'igazatok van' /, godnü 'érvényesek', vernü 'megbízhatók' /vö. a nőnemben: prava, godna, verna / . Némelyik mellénevi igenév rövid alakjaiban a nőnemű alak hangsúlya igazodik a him- és a semlegesnemű, valamint a többesszámú alakok hangsúlyához; innen ered a szezdana 'létrejött', prinjata 'elfogadott' stb. -féle elterjedt hangsúlyzás a szezdana, prinjata stb. helyett.

Ezeket a jelenségeket csak akkor lehet szabályozni, ha áttanulmányoztuk a szókatégoriák hangsúlyfejlődésének történelmi útját, kezdve mindenekelőtt a nemzeti nyelv kialakulásának korával.

Sok esetben akkor is megvalósítható a hangsúlyzás szabályozása, ha a mai nyelvben létrejövő belső törvényszerűségek vizsgálatából indulunk ki. Ismeretes pl. ez a kétféle hangsúlyzás: biblioteka 'könyvtár' és biblioteka. Ha nem is vizsgáljuk meg alaposan a kettősség történelmi okait, akkor is azt mondhatjuk, hogy ez a szó ezzel a hangsúllyal ejtendő; biblioteka. Ez a megoldás azért egységesítő a szókatégoria hangsúlyát, mivel minden új szót e szerint: a séma szerint hangsúlyozzuk: karteteka 'karteték', igretaka 'játékgyűjtemény', fil'meteka 'filmgyűjtemény' stb. Amikor a huszas években bevezettük a méterrendszert, az egész nép nyelvhasználatában meghonosodott a kilometr 'km' szó, amelyet a bareometr 'bareométer', manometr 'manométer' féle széleskörűen ismert műszók, valamint a szpidometr 'sebességmérő' szóhoz hasonló új szavak mintájára csaknem mindenütt azonnal kilometr-nek kezdtek ejteni, a nyelvtudósok ellenére is, akik azt követelték, hogy kilometr legyen az ejtése, hiszen ez volt akkor is, amikor a kilometr szó ténylegesen még nem is létezett az orosz nyelvi valóságban. Nem lenne helyesebb a népi nyelvhasználatot követnünk, miután az egy-egy szókatégorián belül már kialakult törvényszerűségeket tükröz? Ez egyike azoknak a fontos kérdéseknek, amelyek módszertani megalapozásra szorulnak.

Igy festenek a legfőbb problémák a hangsúlyzás szabályozása terén.

Nem kevésbé fontosak a nyelvtani szabályok kérdései sem. A "Grammatika ruszszkego jazyka" /Orosz Nyelv Nyelvtana/ c. akadémiai nyelvtan, amelynek első része /"Morfologia"/ 1952-ben jelent meg, igen nagy nyeresége az orosz nyelvtani kutatásnak. Ez a mű azonban nem tűzte ki közvetlen feladatául, hogy szabályt adjon minden olyan esetben, midőn a nyelvtani rendszerben ingadozás tapasztalható, annál inkább sem, mivel a nyelvtani alakok használatában mutatkozó ingadozások nemcsak abból erednek, hogy vannak egyenértékű párhuzamos alakok, hanem abból is, hogy ezek stilisztikai árnyalással, lexikológiai-frazeológiai különbségekkel járhatnak együtt /pl. preizvedszte szahara 'cukergyártás', de kupit' szaharu 'cukret vesz' / . Ez tulajdonképpen külön kutatási terület, amely összekapcsolódik a nyelvtani formák történetének az orosz nemzeti nyelv egész élettartamát felölelő tanulmányozásával.

Igy pl. ismeretes, hogy a himnemű főnevek többesszámú alanyesetének -a végződését /ez hangsúlyos/ a XIX. századtól kezdve néhány szókatégoriában határozottan kiszorítja az -ü végződés /ez hangsúlytalan/. Ennek a jelenségnek a története külsőleg rendkívül szövevényes. Sok szó, miután felvette ezt a végződést, később újra visszatért a régihez. Helyettük új -a végződésű szószerzők tűntek fel. A XIX. sz. hetvenes éveiben így beszéltek: gotmana 'hetmanek', lektera 'előadók', maklera 'ügynökök', rupera 'szócsövek', faktera 'tényezők', konjuha 'lávások', cirkulja 'körzők', efrejtera 'örvezetők', szluzsitelja

'altisztek', szmotritelja 'felügyelők', vahterá 'portások', krendelja 'perek-
cek' /mest csak ebben a fordulatban: krendelja vüπισszüvák 'támelyeg, imbelyeg'
/tkp. 'perekceket rendel' / stb. Ma ezeknek a szavaknak a többszámú alany-
esetben kivétel nélkül -ü vagy -i végződésük van. Helyettük a társalgási nyelv-
ben megjelenik a vüberá 'választások', vühedá 'kijáratok', szupá 'levesek',
tertá 'terták' stb. A rádió, amely a szabályos, "helyes" alakok használatát
igyekszik meghonosítani, elveti, ezeket a rég meggyökeresedett alakokat: te-
nerá 'tenerek', tekarja 'esztergályesek', szleszarja 'lakatosok' stb., és a
tenerü, tekarü, szleszarü formákkal cseréli fel őket. E főnévi alakok rövid
történetének példájából is látható, mennyire fontos, hogy a nyelvtani alakok
szabályozásának kérdéséhez elmélyülten tanulmányozzuk a nyelvtani törvényszer-
vényeket. Még benyelultabb kérdés a szintaktikai szerkezetek használatának
szabályozása, mivel ehhez a párhuzamos szerkezetek sokféle stilisztikai funk-
cióit kell tanulmányoznunk.

A kiejtés, a hangsúlyozás és a nyelvtan szabályozásának elméleti alapjait még
nem raktuk le, ezek kidelgozása a kezdet kezdetén tart. Ennek ellenére a Szov-
jetunó Tud. Akadémiájának Nyelvtudományi Intézete tervbe vette, hogy az orosz
irodalmi nyelv szabályozásával kapcsolatos gyakorlati kézikönyveket ad ki. E-
zek általában a nyelvtudományak /a lexikográfia terén szerzett/ tudományos
és gyakorlati tapasztalatára, adataira támaszkodnak majd. E kézikönyvek, mint
már bizonyos eredmények összegezési, lényeges alapot adnak a normalizálás kér-
déseinek megvitatásához, és az irodalmi nyelv újabb szabályainak igazolásához.

Azeknak a kérdéseknek köre, amelyeket a nyelvi műveltség emelése érdekében fel-
tétlenül tanulmányoznunk kell, nem csupán a kiejtés, a hangsúlyozás és a nyelv-
tan kérdéseire korlátozódik. Nem kétséges, hogy sürgős és fontos feladat egy
nagy akadémiai helyesírási szótár megalkotása; emelkül lehetetlen kiküszöböl-
nünk a helyesírásban még mindig meglévő következtelenségeket.

Ebben a cikkben a nyelvi műveltség emelésével kapcsolatosan néhány általános
kérdést fejtettünk ki, továbbá azeknek a problémáknak a helyzetét is jellemez-
tük, amelyeknek tudományos vizsgálata jelenleg folyik. De munkatervünkben egy
sereg más, rendkívül lényeges és fontos nyelvtudományi probléma is szerepel,
amelyek szintén közvetlen kapcsolatban vannak a nyelvművelés kérdéseivel.

Íde tartozik a nyelv lexikológiai, frazeológiai oldalának vizsgálata a szabá-
lyozás szempontjából, mivel mindenekelőtt az határozza meg, hogy beszédünk mi-
lyen mértékben szabatos és kifejező. Ugyancsak ide tartozik az orosz irodalmi
nyelv stilisztikai kérdéseinek feldelgozása, a szóhasználat szabályozása sti-
lisztikai szempontból, az orosz szókészlet stilisztikai kategóriáinak megha-
tározása, a szinonimáknak mint az irodalmi nyelv kifejező eszközeinek osztályo-
zása, az orosz nyelvben található frazeológiai és egyéb állandó fordulatok sti-
lisztikai funkcióinak tanulmányozása.

A nyelvi műveltség emelésével közvetlenül összefüggő az is, hogy harcoljunk a
nyelv tisztaságáért, a felesleges idegen szavak használata ellen. Némelyik szak-
területünk nyelve feleslegesen zsufelva van idegen szavakkal. Elsőrendű fel-
adatunk, hogy kidelgozzuk azokat a módszereket, amelyekkel megtisztítjuk - eb-
ből a szempontból - az irodalmi nyelvet.

A terminológiának, különösen az általánosan használt terminológiának a tiszta-
sága, világossága és egyszerűsége: a nyelvi műveltség legfontosabb eleme. Nagyon
fontos például, hogy a nyelvtudósok kidelgozzák a szakkifejezések /a képzett és
összetett szótípusok, szószervezet-típusok/ nyelvi struktúrájának kérdését, és
azt, hogy, ez a struktúra mennyiben felel meg a terminológia rendszerének.

Nyelvtudósainknak ezekkel az elméleti és gyakorlati szempontból nagy jelentőségű

feladatokkal már a közeljövőben foglalkozniuk kell.

/Vesztnik AN SzSszSR, 1953/10, 11-22.1./

J e g y z e t e k:

1. L.N.TOLSZTOJ, Szobr. szeca., v 14 tomah /Válogatott művei, 14 kötetben/, 1. kötet, "Goszpoltizdat" kiadása, 1952, 314.l.
2. P.SZERGEJICS, Iszkuszsztve recsi na szude /A törvénytudományi szónoklás művésze/, Szentpétervár 1910, 7.l.é
3. Ua. 16.l.
4. Szlevar' ruszszkege jazüka, szeszt. 2-m etd. AN /Az Orosz Nyelv Szótára. Szerk. a Tud. Akadémia Második Osztálya/, 2. kötet, 1. füzet, Szentpétervár, 1897, VII.l.
5. Plan nevege akademicseszkege szlevarja sz tocski zrenija inozazücsnego /Az új akadémiai szótár terve idegennyelvi szempontból/. I.H.PAHMAN megjegyzései. Megjelent: "Szob.ORJasz", 1899, LXVII. kötet, 1.szám, 27.l.
6. Nezzkel'ke zamecsamij po povedu zapiszki I.H.Pahmana /Néhány észrevétel I.H.Pahman megjegyzéseiről/, ue., 33.l.
7. Itt említhetjük meg, hogy a "medszkvai" ejtést azért szekták szembe állítani a "pétervári" ejtéssel, mint külön norma-rendszerrel, mert a kérdés csak kevésbé van áttanulmányozva. Az ismert eltérések csupán a régi hivatalos Pétervár néhány társadalmi rétegében fordultak elő.
8. Lásd a "Ruszszkaja orfoepija i ee zadacsi" /Az orosz orfoepia és ennek feladatai/ c. cikket a "Ruszszkaja recsi" /Az orosz beszéd/ c. tanulmánykötetben, szerk. L.V.BCSERBA, III. füzet, Leningrád, 1928; továbbá a "Telkevij szlevar' ruszszkege jazüka" /Az Orosz Nyelv Értelmező Szótára/ előszavát, szerk. D.N.USAKOV professzor, 1. kötet, Moszkva 1935.
9. Lásd: Ja.K.GROT, Filelogicseszkie razüszkanija /Nyelvtudományi kutatások/, Szentpétervár 1876, 1. kötet, 388-389.l.